

EL DEBAT A CATALUNYA

Un retrobament pluralista

Juan Milián Querol

Mario Vargas Llosa s'adreça als assistents de la manifestació "Basta, recuperemos el seny", convocada per Societat Civil Catalana el 8 d'octubre de 2017 a Barcelona. L'acte va comptar amb la participació d'Albert Rivera, Xavier Garcia Albiol i Josep Borrell, entre d'altres. Il·lustració: Marc Torices

La tensió entre els mètodes democràtics i els valors del liberalisme polític afecta les democràcies liberals contemporànies i, en gran mesura, és una qüestió latent en el principal eix de conflicte de la política catalana dels darrers anys. El politòleg Yascha Mounk, en el seu llibre *El pueblo contra la democràcia* (Ediciones Paidós, 2018), identifica tres fenòmens que han impulsat la fragmentació i la polarització social a les societats occidentals d'una manera inaudita en el transcurs de les nostres vides. En resum, podríem descriure'ls com la fi de l'optimisme econòmic, la percepció d'una major complexitat ètnica i cultural i unes noves tecnologies de la comunicació que afavoreixen tant les opinions més radicals com les informacions falses. El resultat d'aquesta combinació són unes societats més insegures i crispades en les quals cadascuna de les parts es tanca en la seva bombolla informativa de tal manera que s'acaba percebut l'altre com l'enemic. Aquesta tendència provoca el desgast d'aquelles virtuts cíviques que sostenen les nostres democràcies: el respecte a l'adversari (pluralisme) o el respecte a la llei (Estat de dret).

El cas català no n'és una excepció. No ho assenyalo buscant consol en el mal dels altres, sinó com una manera de donar perspectiva al que ens passa i intentar fugir d'una visió maniquea entre bons catalans i mals catalans. Aquesta visió hauria de ser rebutjada no només perquè no ajuda a un necessari retrobament social, sinó perquè és falsa. La realitat

sempre és més complexa. El que ens passa és el mateix excés d'emocions adversatives que es pateix des dels Estats Units fins a l'Europa de l'Est; és l'excés de tribalització política, ben descrita pel psicòleg social Jonathan Haidt, que provoca que persones assenyades i amb bones intencions acabin odiant-se mútuament o, almenys, vivint en realitats paral·leles. S'accepten o es relativitzen la mentida i la hipocresia si provenen dels que consideres "els teus". Els incentius són, doncs, perniciosos, i la política esdevé tòxica per a la convivència, incapaç de trencar el cercle viciós, la qual cosa impossibilita la confiança, el diàleg i, per tant, qualsevol alternativa reformista. La qüestió del diàleg és un clar exemple d'aquest joc de les aparences: s'acusa l'altre bloc polític de no voler el diàleg, però es penalitza a aquells "dels nostres" que estan disposats a cedir i a pactar. És quelcom que avui succeeix a gairebé totes les societats complexes.

S'acusa l'altre bloc polític de no voler el diàleg, però es penalitza a aquells "dels nostres" que estan disposats a cedir i a pactar. És quelcom que avui succeeix a gairebé totes les societats complexes

No obstant això, a cada societat la deriva cap a la fragmentació i la polarització adopta trets propis provinents del seu substrat cultural. En el cas català, podríem parlar d'una mutació del catalanisme per entendre aquesta divisió social que ha provocat el denominat "*procés independentista*". Posem-li ara perspectiva temporal. El catalanisme va ser clau a l'hora de construir l'actual Espanya, la democràcia que neix de la Constitució del 1978. Aquesta, que és imperfecta, com tots els sistemes polítics del món, no deixa de ser una democràcia reconeguda internacionalment com a plena, a més d'àmpliament descentralitzada com a fruit, fonamentalment, de les reivindicacions catalanistes durant la Transició. Així, el catalanisme més transversal va tenir èxit (democratització, autogovern, protecció de la llengua i la cultura catalanes i també integració europea), però aquest mateix èxit ha suposat en part la seva mort, o el seu estat comatós, en exhaurir les fites integradores.

El discurs predominant

Així doncs, aquests darrers anys, els partits nacionalistes catalans no van resistir-se a la temptació d'un discurs victimista que permetia ocultar la responsabilitat pròpia davant de qualsevol problema i evitar, d'aquesta manera, una actuació veritablement democràtica i necessària per tal de garantir el rendiment de comptes. L'últim exemple n'és la gestió del govern Torra de la crisi de la Covid-19. La promoció del ressentiment, al darrere de tantes polítiques d'identitat, tampoc no és exclusiu del procés i ha corroït democràcies molt més madures que la nostra com la nord-americana, com assenyala Mark Lilla a *El regreso liberal* (2018) [1]. És indubtable el rèdit electoral que pot donar aquesta estratègia en els temps actuals, ja que simplifica el missatge polític en un entorn social i econòmic tan complex que sobrepassa la capacitat d'enteniment de qualsevol ésser humà. Per tant, tenim, doncs, des de l'inicial "Espanya ens roba" fins al ja més depurat "dret a decidir", i, d'aquesta manera, s'ha anat imposant un relat que ignorava tant la responsabilitat en

l'exercici de les competències pròpies com els anhels i les preocupacions d'una bona part de la ciutadania que se sentia aliena al discurs polític predominant.

En definitiva, quan la crisi econòmica i financera va colpejar i la resposta als ajustos o a les retallades va ser contundent -recordem el setge al Parlament del 2011- el partit que governava la Generalitat sota les consignes del "govern dels millors" i la política *bussiness friendly* va virar el seu discurs, adoptant, l'any 2012, els tints més populistes amb una campanya, la de "la voluntat d'un poble", que, sense obtenir els resultats esperats, va iniciar una etapa de la política catalana que va il·lusionar molts ciutadans, però també en va angoixar molts d'altres. La coincidència temporal del *procés* amb la greu crisi econòmica i financera va fer creure a una part decisiva dels representants de l'Estat que, centrant la política només en la recuperació econòmica, també es resoldria una part de la tensió política a Catalunya. S'havien activat, però, uns ressorts culturals i sentimentals que anaven més enllà de qualsevol qüestió econòmica i que acabarien desbordant les previsions d'un Estat mancat d'instruments per a donar resposta a un repte que, autors com Daniel Gascón, ha definit com a postmodern. L'Estat no estava preparat -i continua sense estar-ho- per a contrarestar una campanya de desprestigi tan potent com la que finançava la Generalitat. Així doncs, va acabar demostrant molt poca flexibilitat més enllà del BOE i els pressupostos, i va arribar tard i no de la millor manera a tots els desafiaments que se li plantejaven.

La coincidència temporal del *procés* amb la greu crisi econòmica i financera va fer creure a una part decisiva dels representants de l'Estat que, centrant la política només en la recuperació econòmica, també es resoldria una part de la tensió política a Catalunya

Per altra banda, les dinàmiques internes d'un independentisme fragmentat i en contínua competència electoral dificultaren qualsevol alternativa realista i promogueren una tensió dins de la societat catalana que va anar escalant fins arribar a l'estiu i a la tardor del 2017, uns mesos en els quals el conflicte civil no va ser una possibilitat improbable. Durant aquells mesos la divisió de la societat catalana es va convertir en una autèntica falla tectònica. No era una qüestió de llengua, era un llenguatge diferent. Conceptes diferents de llibertat, conceptes diferents de democràcia. El constitucionalisme a Catalunya va percebre, en gran mesura, que hi havia una ruptura moral arran de la gestió que el nacionalisme va fer de la manifestació en resposta dels atemptats jihadistes d'aquell agost. No s'entenia que s'utilitzés el dolor d'aquella manera tan partidista. Hi havia un dolor sincer i profund que va ser ignorat per les autoritats públiques catalanes i per les associacions que, en aquell moment, semblaven dirigir la política catalana. Durant les setmanes següents, gran part dels catalans no independentistes es van sentir desemparats per part de totes les administracions, també de l'estatal, essent aquesta una de les claus de la victòria de Ciutadans en aquelles eleccions autonòmiques que s'acabarien convocant en virtut de l'aplicació de l'article 155 de la Constitució.

Si a l'independentisme li va mancar un lideratge clar que pogués optar per opcions més pragmàtiques, sense veure's arrossegat per l'emotivisme conjuntural, al constitucionalisme li va mancar una voluntat més ferma de fer sentir la seva veu abans, de trencar l'aparença d'unanimitat i poder tenir un debat més obert i sincer a Catalunya. Per tal que aquest es mobilitzés de manera clara va haver de suportar els plens del Parlament del 6 i 7 de setembre, la celebració d'un referèndum que havia estat declarat il·legal i una proclamació d'independència rectificada als pocs segons. El constitucionalisme havia estat tan poc representat en els mitjans catalans que, quan es va manifestar als carrers de Barcelona el 8 d'octubre, la primera reacció d'alguns líders independentistes va ser negar la catalanitat dels manifestants. La reacció dels constitucionalistes catalans va ser la de descobrir que no estaven sols i que també podien ser un agent important de la política catalana.

En general, i abusant de la simplificació, Catalunya es va quedar dividida en dos blocs cada cop més impermeables i amb unes dinàmiques competitives internes que feien que la línia de falla fos cada cop més ampla. Ja en el passat recent s'havien donat indicis que alguna cosa es trencava en la societat catalana, però en lloc de construir ponts, es va incrementar el distanciament. Es va ignorar, per exemple, aquella crida a la rectificació que sis intel·lectuals catalans promovien l'any 2006 amb un llibre precisament titulat *La rectificació. Cabòries, exhortacions i premonicions sobre Catalunya* [2]. Aquests autors demanaven llavors "una rectificació basada en una dialèctica més sincera amb la realitat". Temien que una confrontació de "blanc o negre, de caixa o faixa" trenqués una societat relativament petita com la catalana i que "ha quedat amarada d'un idealisme lliscós" amb el procés d'aprovació de l'últim Estatut. Es demanava realisme i serietat, però la política catalana va prémer imprudentment l'accelerador i els pitjors vaticinis es van complir. Ara la frustració que està generant una rectificació, més o menys encoberta, serà més gran i més difícil de gestionar que si no s'haguessin fet, pel camí, aquelles promeses impossibles de complir.

Reconnexió amb la realitat

La reconnexió amb la realitat no està sent fàcil. La desconfiança és massa gran i, en ocasions, sembla que es vulguin repetir errors del passat que només ens portarien a repetir el bucle dels darrers anys d'una manera més agra i, fins i tot, perillosa per a la pau cívica. Ara, des del món nacionalista, retorna la pregunta de què ofereix Espanya als catalans. Tot i confondre Espanya amb Govern espanyol i catalans amb nacionalistes, és una pregunta, com totes, legítima; tanmateix, també podríem preguntar-nos què han ofert els darrers governs de la Generalitat als catalans no independentistes i què pensen oferir perquè molts deixin de percebre l'autogovern com un instrument hostil als seus interessos i a la seva identitat. Els mitjans de comunicació públics no són representatius de la pluralitat política. La devaluació del castellà com a llengua gairebé estrangera a l'escola pública no sembla una decisió respectuosa amb la pluralitat lingüística. La retòrica dels líders nacionalistes envers, no ja el constitucionalisme, sinó fins i tot cap a aquell sector que s'ha denominat "equidistant" tampoc sembla indicar que es vulgui respectar a Catalunya el pluralisme que se li exigeix a l'Estat. De fet, la negociació del pluralisme ha arribat a un punt que, a Catalunya es produeix una fractura sobre la fractura. Una part important del nacionalisme

nega la realitat d'una societat dividida, però aquest discurs contrasta amb l'experiència viscuda per molts catalans no independentistes que viuen aquest trencament com una profunda ferida emocional.

Hi ha fractura i hi ha fragmentació. No hi ha diàleg sincer ni dintre de les pròpies parts d'aquest conflicte. I això dificulta l'eficàcia d'iniciatives com la denominada taula de diàleg entre governs. No existeix confiança entre els diferents partits constitucionalistes. El president Sánchez comet el mateix error de Zapatero al tractar de marginalitzar al Partit Popular de qüestions que podrien afectar a l'estructura constitucional d'Espanya. I el partit que va guanyar les darreres eleccions catalanes, Ciutadans, posa la supressió d'aquesta taula com a condició del seu suport a les polítiques del PSOE. La situació, però, encara és més tensa entre els partits que formen l'actual Govern de la Generalitat, la qual cosa fa que la inicial retòrica revolucionària del president Torra s'hagi anat dissolent enmig d'una notable paràlisi legislativa. La situació ens porta cap al que Francis Fukuyama va denominar vetocràcia. No s'avança cap a enlloc, simplement es conformen aliances conjunturals per a vetar la proposta aliena. Així doncs, davant d'aquest escenari d'imptències i desconfiances caldria no només un canvi de lideratges, sinó també un canvi de llenguatge per a reduir la càrrega emocional. Si una part intenta monopolitzar la dignitat, l'enteniment serà impossible. Iniciatives com la taula del diàleg només transformaran la realitat política si hi ha lideratges més clars i integradors que els actuals.

Els rèdits electorals que el xoc emocional pugui donar a curt termini no compensen la pèrdua de credibilitat que genera a mig termini, ni tampoc el desgast d'aquelles virtuts cíviques tan necessàries per a la convivència en una democràcia pluralista com la nostra

En aquest sentit, cal una política més humil. Un primer requisit per a caminar cap a una millora és deixar de pensar que hi ha una solució, almenys una solució única i definitiva. Aquesta creença és paralitzant, perquè construeix metes inassolibles o que deixen enrere una gran part de la ciutadania. Per a recuperar la confiança, cal començar pel diàleg sobre aquelles qüestions que poden aconseguir grans consensos dins de la societat catalana. Això suposa una racionalització de la política i un compromís amb la complexa realitat social. Els rèdits electorals que el xoc emocional pugui donar a curt termini no compensa la pèrdua de credibilitat que genera a mig termini, ni tampoc el desgast d'aquelles virtuts cíviques tan necessàries per a la convivència en una democràcia pluralista com la nostra. No és fàcil prioritzar la prosa de la gestió per sobre de la retòrica romàntica de la confrontació, però els reptes actuals són massa grans i ignorar-los suposa una irresponsabilitat absoluta. La crisi múltiple que suposa la pandèmia de la Covid-19 hauria de ser un catalitzador de propostes de millora de polítiques públiques i de superació de confrontacions identitàries. A més, si hi ha quelcom que realment uneix avui tots els catalans és el cansament envers la tensió i no seria estrany que es comencés a premiar electoralment aquelles posicions més

moderantistes, com ha passat a les darreres eleccions gallegues i basques.

També caldrà recuperar les institucions parlamentàries com a espais de trobada. I es requerirà cert oblit. Com assegura David Rieff *Elogio del olvido* (2017) [3], tant la glorificació del passat com la rememoració contínua de les ferides no són imperatius morals i poden ser realment tòxics per a la convivència i el futur d'una comunitat. Per tant, no cal cercar l'arrel del problema per a trobar solucions; no cal buscar la causa primera, sinó fer una bona diagnosi sobre la situació present, que no se confonguin causes amb símptomes, ser conscients dels fenòmens que he esmentat anteriorment i que sobrepassen la realitat catalana, i començar amb els petits remeis que, si bé no solucionaran immediatament el conflicte, sí que serviran per a no enrair l'ambient, per a construir la confiança i per a facilitar el retrobament. No es tracta que ningú renunciï als seus sentiments, però sí de fer-nos tots plegats responsables de les nostres accions individuals, ja que no estem condemnats a amargar-nos l'existència els uns als altres. El més realista és pensar que aquest retrobament al qual faig esment -per no utilitzar el concepte reconciliació, massa controvertit per als que neguen la fractura- s'iniciarà a la societat abans que a la política i serà fruit d'experiències compartides en la persecució d'objectius aliens al *procés*. Progressivament, els canvis en l'actitud d'una societat, que conformés una voluntat majoritària de retrobar-se amb els seus conciutadans, comportaria la creació de nous incentius polítics i, finalment, d'un canvi d'estratègies dels partits.

El factor pandèmia

De fet, la tragèdia que està suposant la pandèmia de la COVID-19 ens obliga a seguir aquest camí. Seria il·lús deduir que d'aquesta tragèdia en sortirem millors persones o que suposarà la fi dels diferents populismes, però ens posa davant d'una realitat brutal en la qual les solucions màgiques no hi tenen cabuda i la irresponsabilitat política serà menys tolerada. Es fa obvi que hi ha una demanda d'un millor lideratge polític, i no només polític. També a altres estrats socials cal una millor selecció d'elits, més meritocràtica, més integradora i més innovadora.

L'eterna dicotomia centralització-descentralització entre Generalitat i Estat central no serveix quan el que cal és potenciar el principi de subsidiarietat: en alguns casos, la millor institució per a afrontar els grans reptes serà la Unió Europea; en altres matèries, caldrà potenciar el món local, el tercer sector, les empreses o les famílies

Així, davant la pèrdua sobtada d'un món d'ahir que mai no tornarà, són necessàries noves visions polítiques. L'eterna dicotomia centralització-descentralització, entre Generalitat i Estat central, no serveix quan el que cal és potenciar el principi de subsidiarietat en tots els sentits. En alguns casos la millor institució per a afrontar els grans reptes serà la Unió

Europea; en altres matèries, en canvi, s'haurà de potenciar el món local, el tercer sector, les empreses o les famílies.

La nova realitat pandèmica, però també tecnològica o demogràfica, ens exigeix, a més, un reformisme ambiciós. El diàleg i el pacte que el facin possible en àrees com l'ensenyament, la sanitat o la fiscalitat podrien ajudar a recuperar la confiança perduda entre els actors polítics, però també entre la ciutadania i les institucions. D'aquesta manera, tot i semblar una paradoxa, serà necessària una política més humil i més ambiciosa al mateix temps. Per un costat, cal recuperar una política menys èpica i més realista, és a dir, més propera a la realitat micro de les famílies, als treballadors i a les empreses. Però, per altra banda, per tal d'acabar amb el bloqueig que suposa la lògica conflictual del "procés" i recuperar consensos a la societat catalana, caldrà també un projecte espanyol que afronti la qüestió per elevació, que no intenti el tradicional pacte polític entre les elits madrilenyes i les barcelonines obviant les necessitats econòmiques i socials, sinó que consolidi un projecte atractiu per a tothom, per als catalans i per a la resta d'espanyols, d'autèntica regeneració democràtica de totes les institucions -també de la Generalitat- i que alliberi les forces socials promovent una economia d'oportunitats.

A la llarga, la reconstrucció dels ponts ens haurà de portar a una reforma institucional -no a un trencament que malmeti el millor llegat dels nostres avantpassats- que ens condueixi cap a una doble reconciliació, entre catalans i entre catalans i la resta d'espanyols. I, en aquest sentit, caldrà enfortir un doble pluralisme, entenent Espanya no com un mosaic on cada regió o nacionalitat és una tessel·la monocolor, sinó com un quadre impressionista en el qual tant els colors, com les traces culturals, socials i econòmiques, s'entremesclen; on els matisos i les diferències són importants, però que mai no s'oblida d'allò que ens és comú.

Així doncs, val la pena explorar propostes que garanteixin el pluralisme lingüístic tant a l'Estat com a l'administració catalana i també una major presència de l'Estat a Catalunya en base a una desconcentració del poder, des de la seu d'institucions -es parla del Senat, però podrien ser d'altres, tant polítiques com econòmiques- fins al reforçament de la capitalitat cultural de Barcelona. No s'aconseguirà demà, caldrà paciència i voluntat d'abandonar els maximalismes. S'haurà d'enfortir la corresponsabilitat, sobretot la fiscal, i també la cooperació entre administracions. Aquests canvis suposaran reformes institucionals importants, però aquestes només seran possibles si deixem enrere l'actitud de confrontació *processista* i abracem una cultura política més pluralista i integradora.

REFERÈNCIES BIBLIOGRÀFIQUES

- 1 — Mark Lilla. *El regreso liberal. Más allá de la política de identidad*. Editorial Debate, Barcelona, 2018.
- 2 — Lluís Bassets, Albert Branchadell, Josep Maria Fradera, Enric Juliana, Antoni Puigverd i Ferran Sáez Mateu. *La rectificació. Cabòries, exhortacions i premonicions sobre Catalunya*. Editorial Destino, Barcelona, 2006.

3 — David Rieff. *Elogio del olvido. Las paradojas de la memoria histórica*. Editorial Debate, Barcelona, 2017.

Juan Milián Querol

Juan Milián Querol és politòleg, especialista en consultoria comunicativa i estratègia política. És Coordinador General d'Estratègia Política del Partit Popular de Catalunya i assessor de comunicació i estratègies polítiques en campanyes municipals, autonòmiques, generals i europees. Ha escrit llibres com *El acuerdo del seny. Superar el nacionalismo desde la libertad* (Unión Editorial, 2014). Col·labora a diversos mitjans de comunicació, entre els quals l'ABC, *El debate de Hoy*, *Nueva Revista* o *The Objective*. Va ser diputat del Parlament de Catalunya pel Partit Popular durant tres legislatures, entre 2011 i 2017. També ha estat membre del Consell Rector del Centre d'Estudis d'Opinió (CEO) i és membre de la junta de l'Associació Catalana de Comunicació i Estratègia Política (ACCIEP).